

Slovenská jazykovedná spoločnosť
pri Jazykovednom ústave Ľudovíta Štúra SAV, v. v. i.



VARIA XXXII

Zborník príspevkov
z 32. kolokvia mladých jazykovedcov

Editoroky

Soňa Rešovská
Stanislava Spáčilová
Miroslava Kysel'ová



VYDAVATELSTVO
PREŠOVSKÉJ
UNIVERZITY

VARIA XXXII

Zborník príspevkov
z 32. kolokvia mladých jazykovedcov

Editorky

Soňa Rešovská
Stanislava Spáčilová
Miroslava Kysel'ová

Prešov
2024

VARIA XXXII

Zborník príspevkov
z 32. kolokvia mladých jazykovedcov

Editorky:

Mgr. et Mgr. Soňa Rešovská, PhD.
Mgr. Stanislava Spáčilová, PhD.
Mgr. Miroslava Kysel'ová, PhD.

Recenzentky:

prof. Mgr. Martina Ivanová, PhD.
doc. Mgr. Olha Madyar, CSc.
Mgr. Anna Gálisová, PhD.

Vydavateľ:

Prešovská univerzita v Prešove vo Vydavateľstve Prešovskej univerzity, 2024

Publikácia bola vydaná elektronicky v Digitálnej knižnici UK PU:
<http://www.pulib.sk/web/kniznica/elpub/dokument/Resovska1>

Za odbornú a jazykovú stránku tejto publikácie zodpovedajú autori.

Všetky práva vyhradené. Toto dielo ani žiadna jeho časť sa nesmie reprodukovať, ukladať do informačných systémov ani inak rozširovať bez predchádzajúceho súhlasu majiteľov autorských práv s výnimkou citovania podľa STN ISO 690.

© Soňa Rešovská, Stanislava Spáčilová, Miroslava Kysel'ová, autori, 2024
© Prešovská univerzita v Prešove, 2024

ISBN 978-80-555-3409-1

OBSAH

ÚVOD	5
CONTRASTING CLITIC CLIMBING IN CZECH AND SLOVAK.....	6
Martin Alldrick	
INSIGHTS INTO THE PRINCIPLES OF FORMING BLENDS IN COMPARISON WITH OTHER WORD-FORMATION PROCESSES	13
Adam Bajza	
LINGVODIDAKTICKÝ TEXT VO VYUČOVANÍ SLOVENČINY AKO CUDZIEHO JAZYKA NA PRÍKLADE ROMÁNU ŠEPTUCHY ALENY SABUCHOVEJ.....	21
Mateusz Bednarczyk	
KONDENZÁCIA V ŠTYLISTICKY DIFERENCOVANÝCH TEXTOCH	30
Sofia Bednarčíková	
VÝRAZY SPÄTÉ S REMESELNOU ČINNOSŤOU AKO KOMPONENTY RUSKÝCH FRAZEOLOGICKÝCH JEDNOTIEK	39
Martina Berezná	
SUBSTANTÍVNA DEKLINÁCIA V SPIŠSKÝCH A V PODTATRANSKÝCH NÁREČIACH Z POHĽADU PÁDOVÉHO SYNKRETIZMU	46
Jozef Bilský	
ЛЕКСИЧНА БАЗА ПРИЗВИЩ МЕШКАНЦІВ СЕЛА ГОРОДОК КАМІНЬ-КАШИРСЬКОГО РАЙОНУ ВОЛИНСЬКОЇ ОБЛАСТІ	53
Аліна Володимирівна Борисюк	
ANALÝZA PREDVOLEBNÝCH DISKUSÍ PARLAMENTNÝCH VOLIEB 2023 S KONCENTRÁCIOU NA TEMATIKU SEXUALITY AKO PREDMET VOLEBNÝCH DEBÁT	58
Matúš Ján Capko	
JAZYKOVÉ IDEOLÓGIE POUŽÍVATEĽOV SLOVENČINY V OTÁZKACH ADRESOVANÝCH RÔZNYM TYPOM JAZYKOVÉHO PORADENSTVA	64
Daša Cimermanová	
ČESKÁ A SLOVENSKÁ MÍSTNÍ JMÉNA MOTIVOVANÁ JMÉNY DNŮ V ŠIRŠÍM KONTEXTU ..	73
Anastasija Iljinična Franta	
„POLIŠTĚNÍ“ A „ODLIŠTĚNÍ“ PUŠPERKU. PŘÍKLAD Z LOKÁLNÍ TOPONOMASTIKY JIHOZÁPADNÍCH ČECH	78
David Franta	
PO MALÉ STRANĚ NA FIBICH – TOPONYMA NA KATASTRU OBCE JISTEBNÍK (OKRES NOVÝ JIČÍN)	86
Hana Halatová	
ZUM GEBRAUCH FESTER WORTVERBINDUNGEN IM DAF-UNTERRICHT.....	91
Iveta Káčerová	

ZAKOTVENÍ NEZAKOTVENÍ: HAŠEK A KAFKA VE SVĚTLE PROPRIÁLNÍ NASYCENOSTI TEXTU	103
Michal Místecký – Denisa Místecká	
PRIESTOROVÉ A ČASOVÉ VÝZNAMY KONŠTRUKCIÍ S PREDLOŽKOU V.....	109
Stella Ondrejčíková	
O SLOVOTVORNE MOTIVOVANÝCH ABSTRAKTÁCH V DATABÁZE SLOVNÍKA SLOVENSKÝCH NEOLOGIZMOV	123
Soňa Rešovská	
K OTÁZKE KLASIFIKACE BOHEMISMŮ V MLUVENÝCH PROJEVECH RUSKOJAZYČNÉHO OBYVATELSTVA PLZNĚ A PLZEŇSKÉHO KRAJE.....	137
Anastasija Šestakova	
JEDEN, DVA, TRI ALEBO AKÉ ČÍSLOVKY UKRÝVA SLOVNÍK?	142
Ivana Šrámeková	
ŽURNALISTICKÉ TEXTY CEZ PRIZMU VÝRAZOVEJ KONCEPCIE FRANTIŠKA MIKA.....	153
(IDENTIFIKÁCIA A POROVNÁVANIE ŠTÝLOVÝCH A ŠTYLISTICKÝCH KVALÍT TEXTOV ČASOPISU ŽIVENA)	
Nikola Vansáčová – Diana Demčáková	

ÚVOD

Po šiestich rokoch pripadla úloha usporiadať konferenčné stretnutie mladých, začínajúcich lingvistov opäť prešovskej pobočke Slovenskej jazykovednej spoločnosti. Na Filozofickej fakulte Prešovskej univerzity sa teda 30. novembra a 1. decembra 2023 stretlo 36 účastníkov a účastníčok zo Slovenska, Českej republiky, Ukrajiny, Veľkej Británie a Číny na 32. kolokviu mladých jazykovedcov.

V predkladanom zborníku je možné nájsť 19 z ich odprezentovaných príspevkov s témami z niekoľkých lingvistických disciplín – onomastiky, lexikológie, lexikografie, dialektológie, lingvodidaktiky, štylistiky či sociolingvistiky. Široké spektrum pertraktovaných tém či prezentovaný výskumný materiál, ktorým je okrem slovenčiny i čeština, ukrajinčina, ruština, nemčina či angličtina, aj tentoraz potvrdzuje záujem nastupujúcej lingvistickej generácie o komplexné skúmanie jazyka a jeho špecifik.

Rady by sme poďakovali recenzentkám zborníka, doc. Mgr. Olhe Madyar, CSc., Mgr. Anne Gálisovej, PhD., a prof. Mgr. Martine Ivanovej, PhD., za odborné posúdenie príspevkov a množstvo podnetov, ktoré autorom a autorkám poskytli priestor na ďalšie uvažovanie.

Naše poďakovanie tiež patrí prof. Mgr. Martine Ivanovej, PhD., a prof. Mgr. Martinovi Ološtiakovi, PhD., za neoceniteľnú pomoc pri príprave samotného kolokvia a zborníka príspevkov.

Rovnako ďakujeme aj všetkým účastníkom a účastníčkam, za ich záujem o naše (spoločné) kolokvium, ich prezentácie a príspevky, ako aj zaujímavé odborné diskusie počas rokovania i v kuloároch. Texty zaradené do tohto zborníka sú o tom bezpochyby najlepším dôkazom. Veríme preto, že aj predložený zborník úspešne doplní kolokviálnu históriu.

Editoroky

SUBSTANTÍVNA DEKLINÁCIA V SPIŠSKÝCH A V PODTATRANSKÝCH NÁREČIACH Z POHLADU PÁDOVÉHO SYNKRETIZMU¹

Jozef Bilský

1 Úvod

V príspevku analyzujeme dynamické procesy v slovenských nárečiach² Spiša. Ide o dva susediace nárečové areály – spišský a podtatranský. Cieľom výskumu je porovnať súčasný stav a morfológický vývin ich substantívnej deklinácie so zreteľom na pádový synkretizmus. Podtatranský areál má podľa klasifikácie dialektov R. Krajčovičom (1988, s. 317) pomedzný charakter a leží na severozápadnom okraji východoslovenského jazykového územia. Vzhľadom na to sa v ňom prelínajú izoglosy východoslovenského a stredoslovenského nárečového makroareálu. Z toho dôvodu sa nazdávame, že je prínosné a zaujímavé porovnať tieto dve skupiny nárečí, ktoré spolu geograficky susedia a geneticky súvisia. V článku poukážeme na osobitosti substantívnej deklinácie týchto pomedzných dialektov v kontraste s ostatnými spišskými nárečiami a tiež aj v kontexte slovensko-poľských a východoslovensko-stredoslovenských jazykových kontaktov. V neposlednom rade sa snažíme ponúknuť vysvetlenie genézy špecifických relačných morfém.

2 Teoretické východiská

2.1 Základné pojmy

Problematiku pádového synkretizmu sme analyzovali v dizertačnej práci *Pádový synkretizmus vo východoslovenských nárečiach* (2019), a to na pozadí vývinu substantívnej deklinácie v dialektoch východoslovenského makroareálu. Vedeckú klasifikáciu slovenských dialektov (predovšetkým na základe zvukovej roviny) ponúka J. Štolc (1994) či *Atlas slovenského jazyka 1* (1968). My východoslovenské dialekty klasifikujeme podľa R. Krajčoviča (1988).

V jednotlivých paradigmách existujú totožné gramatické morfémy, ktoré vznikli unifikáciou, teda zjednotením jednotlivých pádových prípon, a to v súlade s princípom analógie³ ako ikonicko-symbolickým princípom. J. Dolník (2013, s. 50 – 51) uvádza, že analógia tvorí

¹ Príspevok je výstupom z grantovej úlohy projektu VEGA Ministerstva školstva, vedy, výskumu a športu Slovenskej republiky a Slovenskej akadémie vied Dynamické procesy v súčasnej jazykovednej slavistike V. (Kapitoly z výskumu slovenčiny, poľštiny, rusínčiny a ukrajinčiny) č. 1/0225/23 (2023 – 2025) a projektu VEGA Ministerstva školstva, vedy, výskumu a športu Slovenskej republiky a Slovenskej akadémie vied Slovník slovenských nárečí IV. č. 2/0114/22 (2022 – 2025).

² Na severe Spiša sa vyskytuje aj oblasť goralských a rusínskych nárečí. Tie nepatria do slovenského jazykového územia, preto ich nezahŕňame do výskumu.

³ Z pohľadu J. Dolníka (2013, s. 49) pri analogickom usudzovaní sa napodobňuje istá predloha, pričom sa podľa J. Sabola (2007, s. 45) u nej dominantne uplatňuje ikonicko-symbolický princíp.

základ pravidelnosti v jazyku a je dôležitým prostriedkom jazykových inovácií.⁴ K tejto unifikácii dochádza jednak v rámci jednej paradigmy⁵ (vtedy hovoríme o vnútro-paradigmatickom vyrovnávaní), jednak medzi jednotlivými paradigmami navzájom⁶ (v tomto prípade hovoríme o medziparadigmatickom vyrovnávaní). Výsledkom vnútroparadigmatického a medziparadigmatického vyrovnávania je pádový synkretizmus, čím sa deklinačný systém jazyka (v našom prípade nárečí) stáva jednoduchší.

V *Encyklopédii jazykovedy* (1993, s. 429) je pádový synkretizmus⁷ definovaný ako „splývanie pádových foriem“. Ako príklady zo spisovného jazyka sa tu uvádzajú synkretické dvojice G – A sg. i pl. živ. maskulín.⁸ Vo vývine slovenskej morfológie i v jej súčasnom systéme sa uplatňuje silná tendencia k jednotnej podobe tvarotvorného základu. Odstraňujú sa rozličné variácie bázy, najmä jej zakončenie. Táto základná vývinová tendencia slovenskej morfológie je po celé obdobie vývinu slovenčiny podporovaná všeobecne platným faktorom – tvarovou analógiou (Dvonč, 1984, s. 47). Tá podľa J. Černého (1998, s. 23) spočíva v tendencii odstraňovať gramatické nepravidelnosti.

Ako vidno, pádový synkretizmus predstavuje obsiahlejší pojem ako paradigmatické vyrovnávanie relačných morfém. S tvarovou analógiou súvisí aj odstraňovanie anomálií v podobe starých alternácií zdedených zo skoršieho obdobia vývinu jazyka, a teda tendencia po jednotnej tvaroslovnej báze. Pádový synkretizmus nevnímame staticky (ako nemeniaci sa výsledok), ale ako dynamický (neukončený) proces, ktorý sa v danom momente nachádza v istom štádiu jazykového vývinu.

Teória jazykových kontaktov bola rozpracovaná na základe synchronného výskumu spisovných jazykov (Dudášová-Kriššáková, 1993, s. 11). Podľa autorky (1993, s. 11) táto teória môže byť dobrým východiskom aj pri výskume interferencie na úrovni vzťahov medzi nárečiami (zo synchronného i diachrónneho hľadiska), pretože rozšírenie výskumnej bázy teórie jazykových kontaktov smerom k dialektom umožňuje široké chápanie pojmu jazykový kontakt.⁹ Bádateľka (Dudášová-Kriššáková, 1993, s. 11) ďalej uvádza, že na štúdium jazykových kontaktov a interferencií v dialektológii pomedzné dialekty (v našom prípade podtatranské) poskytujú bohatý materiál.

2.2 Výskumné metódy

Pri skúmaní lingvistickej stavby nárečí sa dialektológia opiera o základné pojmy a princípy najnovšej jazykovednej metodológie (Krajčovič, 1988, s. 193). Vzhľadom na náš predmet výskumu pôjde o parciálnu,¹⁰ kontrastívnu¹¹ a hlavne diachrónnu¹² vedeckú charakteristiku. Článok je zameraný na vývin substantívnej deklinácie skúmaných nárečí, a tak sa

⁴ Podľa M. Sokolovej (1995, s. 7) na princípe opakovateľnosti v jazyku sú založené aj všetky segmentácie slovných tvarov.

⁵ Napr. G sg. *xlapa* : A sg. *xláp* > *xlapa* (G i A sg.).

⁶ Napr. D sg. *xlapy* : D sg. *synovi* > *xlapovi*, *sinovi* (D sg.).

⁷ Uvádza sa *synkretizmus pádov*.

⁸ K tomu pohľadu sa prikláňa i J. Oravec (1984, s. 22), ktorý tvrdí, že vo vývine jazyka mohli niektoré tvary nadobudnúť rovnakú formu (napr. G – A sg. i pl. vzoru *chlap*), a vtedy hovoríme o synkretizme tvarov alebo o synkretických tvaroch.

⁹ Pri definovaní termínov *jazykový kontakt* a *jazyková interferencia* vychádzame z publikácie J. Dudášovej-Kriššákovovej (1993, s. 16 – 19).

¹⁰ Parciálna charakteristika je taká, kde je skúmaná jedna jazyková rovina (Krajčovič, 1988, s. 194).

¹¹ Ide o opis odlišností medzi nárečiami (Krajčovič, 1988, s. 194).

¹² Predmetom diachrónnej charakteristiky je predovšetkým vývin jazykovej stavby nárečí v časovom úseku, ktorý súčasnému stavu predchádzal. Pozornosť sa pri takejto charakteristike sústreďuje na štruktúrne zmeny systému a jeho komponentov, na ich motiváciu, na nové funkcie

metodicky opierame aj o prácu J. Dudášovej-Kriššákovej (2008), ktorá ako hlavné metódy jazykového bádania aplikuje synchronno-diachronnu analýzu,¹³ konfrontačný opis, komparatívnu metódu a v neposlednom rade aj metódu pomernej (relatívnej) chronológie,¹⁴ pretože pri popise jednotlivých procesov pádového synkretizmu je dôležité určiť postupný (chronologický) priebeh vývinu slovných tvarov. Výslednú sumarizáciu zisteného stavu podávame komparatívne a konfrontačne. Pri fonetickej transkripcii nárečových tvarov používame odborný prepis podľa R. Krajčoviča (1988, s. 191). Nepôvodné relačné morfémy zvýrazňujeme tučným písmom (boldom).

3 Špecifiká pádového synkretizmu v podtatranských nárečiach¹⁵

3.1 Dôvody osobitostí podtatranskej substantívnej deklinácie

Vzhľadom na to, že podtatranské dialekty sa rozprestierajú na severozápadnej periférii východoslovenského makroareálu, prelínajú sa v nich javy východoslovenského a stredoslovenského nárečového územia.¹⁶ To vytvára priestor na jazykové interferencie týchto pomedzných dialektov so susednými stredoslovenskými nárečiami. Ich zemepisná poloha zároveň eliminuje slovensko-poľské jazykové kontakty kvôli fyzickogeografickej bariére – Tatram.¹⁷

3.2 Špecifiká substantívnej deklinácie podtatranských dialektov v singulári

Podtatranské nárečia sa oproti ostatným spišským (a celkovo východoslovenským) dialektom vyznačujú niekoľkými osobitosťami (nielen) v substantívnej deklinácii.¹⁸ Táto skutočnosť má vplyv na rozdielnú mieru pádového synkretizmu v týchto pomedzných nárečiach v porovnaní nielen so susednými spišskými nárečiami, ale aj s nárečiami západného regiónu východoslovenského makroareálu.

Prvým špecifikom je relačná morféma v I sg. pôv. ženských a-kmeňov. Kým na väčšine územia Spiša a východného Slovenska dominuje forma *zo ženu*, v podtatranských nárečiach je tvar *zo ženof*.¹⁹ Podľa I. Kotuliča (2017, s. 152) ide o vplyv stredoslovenských nárečí a treba tu predpokladať starší tvar *zo ženoŭ*, ktorý zanikol vplyvom úplnej neutralizácie *v > f* typickej pre spišské a šarišské nárečia. Ako vidno, ku kontrakcii tu nedošlo, čo je výsledok jazykových kontaktov podtatranských dialektov so susednými stredoslovenskými nárečiami a v súčasnosti už aj so spisovnou slovenčinou. Poznamenávame, že táto skutočnosť nemá vplyv na mieru pádového synkretizmu, pretože ide len o zmeny, ktoré sú výsledkom

výsledkov zmien, na nové napätia, resp. rozpornosti medzi komponentmi inovovaného systému alebo jeho štruktúry (Krajčovič, 1988, s. 194).

¹³ Táto metóda J. Dudášovej-Kriššákovej (2016, s. 35) pri výskume goralských nárečí umožňuje oddeliť javy geneticky poľské od javov, ktoré boli motivované vonkajším vplyvom slovenských nárečí. Nám tento postup podobne umožní odlíšiť javy typicky východoslovenské od javov, ktoré sa v podtatranských nárečiach navrstvili vonkajším vplyvom susedných stredoslovenských nárečí.

¹⁴ Tento postup pomáha diferencovať javy staršie od mladších (Dudášová-Kriššáková, 2016, s. 35 – 36), čo je pri procese pádového synkretizmu z diachronného pohľadu dôležité.

¹⁵ J. Štolc (1994, s. 110) ich klasifikuje ako lučivnianske nárečia juhozápadného Spiša.

¹⁶ Aj podľa R. Krajčoviča (1988, s. 286) sa v tomto pomedznom nárečovom areáli stretávajú javy liptovského a spišského nárečia.

¹⁷ Poznamenávame, že podtatranské nárečia priamo susedia so spišskými goralskými nárečiami (porov. Krajčovič, 1988, s. 317), ktoré sú geneticky poľské, no podľa výskumov J. Dudášovej-Kriššákovej (2016, s. 37) v otázke slovensko-poľských jazykových kontaktov goralské nárečia vystupujú ako objekt interferencie a prameňom sú slovenské dialekty.

¹⁸ Porov. napr. práce R. Krajčoviča (1988, s. 286 – 287) či J. Štolca (1994, s. 110 – 111).

¹⁹ Porov. *Atlas slovenského jazyka 2* (1981, s. 51).

rozdielneho hláskoslovného vývinu v stredoslovenských a vo východoslovenských, resp. v západoslovenských nárečiach. R. Krajčovič (1988, s. 287) v substantívnej deklinácii medzi spišskými a podtatranskými nárečiami uvádza len tento rozdiel.

Druhou osobitosťou podľa J. Štolca (1981, s. 14; 1994, s. 111) je tvar *znamenja* v N sg. oproti všeobecne východoslovenskej podobe *znameňe*. R. Krajčovič (1988, s. 109) a E. Pauliny (1990, s. 77) predpokladajú, že forma *znamenja* v N (i v A) sg. pochádza z G sg., ktorá tam prenikla abstrahovaním výrazov s hromadným významom typu *viac obilja*, *mnoho kamenja*. My iné vysvetlenie na túto problematiku nemáme. Tento fakt zvyšuje mieru pádového synkretizmu v podtatranských nárečiach oproti spišským, kde v N a v A sg. sú pôv. tvary *znameňe*. Na druhej strane v spišských nárečiach na rozdiel od podtatranských sú v tejto sg. paradigme nepôv. tvary tiež v dvoch pádoch, a to v L a v I sg. (*o znameňu*, resp. *zo znameňom*). Preto je celková miera pádového synkretizmu v sg. pôv. Ёjo-km. v týchto dvoch skúmaných dialektach podobná.

Ёjo-km. paradigma v sg. podtatranských nárečí sa oproti spišským a väčšine východoslovenských nárečí líši ešte jednou osobitosťou, a to pôv. tvarom I sg. *zo znamenim* (< *znameňjъmъ*).²⁰ Tento fakt znižuje mieru pádového synkretizmu v týchto pomedzných dialektach oproti ostatným východoslovenským nárečiam.

Ďalším špecifikom je pôv. L sg. neživ. mask. a neutier o-/jo-kmeňov. Podľa J. Štolca (1981, s. 34 – 37, 46; 1994, s. 111) sú tam tvary *f kotli*, *vo vetre*, *na koni*,²¹ *na pleci*, teda tu neprebehla vnútroparadigmatická analógia D – L sg. ako v spišských nárečiach, kde sú podoby *f kotlu*, *vo vetru*, *na koňu*, *na plecu*. Neprítomnosť synkretickej dvojice D – L sg. v neživ. mask. a neutierách o-/jo-km. v podtatranských nárečiach znižuje mieru pádového synkretizmu v porovnaní s ich ekvivalentmi v spišských a vo väčšine východoslovenských dialektov.

Podobná situácia sa vytvorila aj v konsonantických kmeňoch, ktoré časom nadobudli o-/jo-km. deklináciu dnešného stredného rodu. V nt-km. podtatranských nárečí tiež neprebehla vnútroparadigmatická analógia D – L sg., ale podľa J. Štolca (1981, s. 47) je tam tvar *o celeci*. Aj keď v tomto prípade nejde o výsledok vnútroparadigmatickej analógie D – L sg., lokálová forma *o celeci* je nepôvodná.²² Z toho dôvodu je miera pádového synkretizmu v podtatranských nárečiach v nt-km. v sg. porovnateľná so stavom v spišských nárečiach.²³ Iný výsledok miery pádového synkretizmu je v pôv. mask. i-kmeňoch. Súčasný tvar L sg. v podtatranských nárečiach *na lokci* je pôvodný, kým všeobecne východoslovenská podoba *na lokcu* je nepôvodná.²⁴ Vidíme, že neprítomnosť synkretickej dvojice D – L sg. v podtatranských nárečiach nemusí automaticky znamenať aj nižšiu mieru pádového synkretizmu oproti väčšine východoslovenských nárečí, kde táto dvojica vznikla. Kým pôv. formy *o kraji*, *o pleci*, *na lokci* mieru pádového synkretizmu v skúmanom pomedznom areáli oproti spišských nárečiam znižujú, nepôv. formy *o korení*, *o celeci* ju zásadným spôsobom nemenia.

²⁰ Inde na východnom Slovensku sa vyskytuje mask. podoba *znameňom/znameňem* – porov. *Atlas slovenského jazyka 2* (1981, s. 50).

²¹ Podľa R. Krajčoviča (1988, s. 287) aj v týchto pomedzných dialektach v L sg. prevláda tvar *na konu*. My sa prikláňame k údajom z *Atlasu slovenského jazyka 2* (1981, s. 46), kde sa pre toto územie uvádza tvar *na koni*.

²² L sg.: *o kraji* : *o teleťe* > *o kraji*, *o celeci*.

²³ Analogický stav predpokladáme aj v Ёjo-km. a v neživ. mask. n-km., ktoré nadobudli jo-km. deklináciu (*o kraji* : *o korene* > *o kraji*, *o korení*).

²⁴ D sg.: *kraju* : *laketi* > *kraju*, *lokcu*; *lokcu* (D sg.) : *na lokci* (L sg.) > *lokcu* (D sg.), *na lokcu* (L sg.).

3.3 Špecifika substantívnej deklinácie podtatranských dialektov v pluráli

Rozdiel v substantívnej deklinácii medzi skúmanými nárečiami s vplyvom na mieru pádového synkretizmu sa prejavil aj v pluráli. V N pl. sú v podtatranských nárečiach tvary *lužia*, *sinovia* (Štolc, 1994, s. 111), ale aj (Štolc, 1981, s. 65 – 66) *gazdovia* a *zacovia*,²⁵ kým v spišských dialektoch sú formy *luže*, *sinove*, *gazdove* a *žecove*. V spišských nárečiach prvé dve uvedené formy sú pôvodné, resp. prešli len hláskoslovnými zmenami,²⁶ v podtatranských nárečiach sú všetky relačné morfémy v týchto paradigmatách nepôvodné a sformovali sa tu vplyvom jazykových kontaktov so strednou slovenčinou. Prípady *-ja/-ovia* podľa R. Krajčoviča (1979, s. 142) vznikli nasledujúcim medziparadigmatickým vyrovnávaním: **bratja > brat'á; brat'á: synové > brat'á, synová > bracia, sinovia*. Podľa týchto tvarov analogicky vznikli aj formy *lužia*, *gazdovia* a *zacovia*. Ako vidno, tieto relačné morfémy z diachrónneho hľadiska prešli zložitejším procesom pádového synkretizmu ako spišské prípony *-e/-ove*, preto v podtatranských dialektoch zvyšujú²⁷ mieru pádového synkretizmu oproti spišským nárečiam. Rovnako ako neexistencia synkretickej dvojice D – L sg. neživ. mask. a neutier o-/jo-km. a konsonantických kmeňov, aj prípony *-ja/-ovia* sú výsledkom interferencie podtatranských dialektov so susednými stredoslovenskými nárečiami.

Posledným rozdielom v deklinácii substantív medzi podtatranskými a spišskými nárečiami je zachovanie pôv. a-/ja-km. relačnej morfémy v L pl. feminín²⁸ a v nt-kmeňoch. V tvaroch *rukax*, *dušax* ide o pôv. relačné morfémy, a preto v týchto paradigmatách v pl. oproti spišským nárečiam, kde sú rodovo unifikované u-km.²⁹ gramatické morfémy *-ox* (*na rukox*, *o dušox*), miera pádového synkretizmu výrazne poklesla. V tvaroch L pl. *o koscax*, *o celatax* ide o nepôv. a-km. (ženské) relačné morfémy, nie o u-km. (mužské) – *o koscox*, *o celatox*. Z toho dôvodu je z nášho pohľadu v paradigmatách typu *kosc* a *cel'e* miera pádového synkretizmu v podtatranských nárečiach nižšia ako v spišských nárečiach. Inak povedané – kým v spišských nárečiach morféma *-ox* prešla do nt-km. a ženských i-km. „až“ z maskulín, v podtatranských nárečiach došlo k analogickému vyrovnávaniu „len“ v rámci feminín, nehovoriac o tom, že v týchto paradigmatách sa tu nesformovala synkretická dvojica L – G pl. typická pre väčšinu východoslovenských nárečí.

4 Záver

Na záver podľa vyššie uvedenej analýzy môžeme konštatovať, že mieru pádového synkretizmu v podtatranských nárečiach v kontraste so spišskými znižuje:

a) neprítomnosť synkretickej dvojice D – L sg. jo-/bjjo-km. neutier a v neživ. mask. jo-km. a i-km. (*o poli*, *pri kraji*, *na lokci*),

²⁵ R. Krajčovič (1988, s. 287) aj pre podtatranské nárečia uvádza formy *xlapi*, *sinove*.

²⁶ *Ludje > lud'é > luže* (Krajčovič, 1979, s. 142), *synove > sinove*.

²⁷ Okrem formy *bracia*, ktorá znižuje mieru pádového synkretizmu oproti spišským dialektom, lebo tam je v N pl. nepôv. forma *bratove*.

²⁸ Podľa J. Štolca (1994, s. 111) nielen v L pl., ale aj v D pl. je v podtatranských (v zmysle autorovej klasifikácie lučivnianskych) dialektoch pôv. a-km. forma *ženam*, no *Atlas slovenského jazyka 2* (1981, s. 109) pre toto nárečové územie v D pl. uvádza len všeobecne východoslovenský rodovo unifikovaný tvar *ženom*. R. Krajčovič (1988, s. 287) pre podtatranské nárečia uvádza synkretickú dvojicu L – G pl. pre všetky rody so zakončením na *-ox*, rovnako aj v D pl. na *-om*.

²⁹ R. Krajčovič (1979, s. 141; 1988, s. 97) a I. Kotulič (2017, s. 138) tvrdia, že prípona *-ox* prenikla do pôv. o-km. z L pl. u-km., a to vplyvom datívnej morfémy *-om* a genitívnej prípony *-ov*. I. Kotulič (2017, s. 138) predpokladá, že k uvedenej zmene najprv došlo v tých prípadoch, kde zakončenie tvaroslovnej bázy bolo na veláru. Ako vidno, na vokalickej zmene pôv. o-km. prípony *-ex* (< ěxъ) > *-ox* pôsobil silný tlak tvarovej analógie pôsobením datívnej a genitívnej relačnej morfémy s o-ovým komponentom.

b) neprítomnosť synkretickej dvojice L – G pl. vo feminínach (v L pl.: *na rukax, o dušax, na koscax, pri celatax*),

c) pôv. Ёjo-km. tvar I sg. *zo znamením* a pôv. forma N pl. *bracja*.

Mieru pádového synkretizmu v podtatranských nárečiach v porovnaní so spišskými zvyšuje:

a) tvar *znamenja* v N sg. v pôv. Ёjo-km.,

b) nominatívne pl. tvary *sinovia, luzja, gazdovia* a *zacovia*.

Medzi skúmanými nárečiami existuje aj taký rozdiel v ich substantívnej deklinácii, ktorý nemá vplyv na mieru pádového synkretizmu, pretože ide len o výsledok rozdielného fonologického vývinu, a to relačná morféma *-of* v I sg. feminín (*zo ženof*).

Ukázalo sa nám, že odchýlky v substantívnej deklinácii podtatranských nárečí od väčšiny východoslovenských dialektov a ich príklon k stredoslovenským nárečiam nie vždy znižujú mieru pádového synkretizmu, hoci by sa nám tak vzhľadom na rozsiahle medziparadigmatické vyrovnávanie vo východoslovenských nárečiach mohlo prvoplánovo javiť. Na záver sa nám žiada poznamenať, že všetky uvedené odlišnosti v substantívnej deklinácii podtatranských nárečí v kontraste so spišskými sú výsledkom jazykových kontaktov so stredoslovenskou nárečovou oblasťou. Ako vidno, aj pádový synkretizmus dokazuje pomedzný charakter podtatranských nárečí.

LITERATÚRA

BILSKÝ, Jozef: Pádový synkretizmus vo východoslovenských nárečiach. [Dizertačná práca]. Prešov: Filozofická fakulta Prešovskej univerzity 2019. 258 s. Ved. práce Júlia Dudášová.

ČERNÝ, Jiří: Úvod do studia jazyka. Olomouc: Rubico 1998. 248 s.

DOLNÍK, Juraj: Všeobecná jazykoveda. Bratislava: Veda 2013. 432 s.

DUDÁŠOVÁ-KRIŠŠÁKOVÁ, Júlia: Goralské nárečia (Odras slovensko-poľských jazykových kontaktov na fonologickej rovine). Bratislava: Veda, vydavateľstvo SAV 1993. 169 s.

DUDÁŠOVÁ-KRIŠŠÁKOVÁ, Júlia: Kapitoly zo slavistiky II. Prešov: Filozofická fakulta Prešovskej univerzity 2008. 312 s.

DUDÁŠOVÁ-KRIŠŠÁKOVÁ, Júlia: Goralské nárečia z pohľadu súčasnej slovenskej jazykovedy. Prešov: Vydavateľstvo Prešovskej univerzity 2016. 248 s.

DVONČ, Ladislav: Dynamika slovenskej morfológie. Bratislava: Veda, vydavateľstvo SAV 1984. 121 s.

KOTULIČ, Izidor: Historické hláskoslovie a tvaroslovie východoslovenských nárečí (1957). Bratislava: Veda, vydavateľstvo SAV 2017. 269 s.

KRAJČOVIČ, Rudolf: Textová príručka k dejinám slovenského jazyka. Bratislava: Slovenské pedagogické nakladateľstvo 1979. 208 s.

KRAJČOVIČ, Rudolf: Vývin slovenského jazyka a dialektológia. Bratislava: Slovenské pedagogické nakladateľstvo 1988. 344 s.

MISTRÍK, Jozef a kol.: Encyklopédia jazykovedy. Bratislava: Obzor 1993. 518 s.

ORAVEC, Ján: Predmet morfológie. In: Oravec, Ján – Bajzík, Eugénia – Furdík, Juraj: Súčasný slovenský spisovný jazyk – morfológia. Bratislava: SPN 1984, s. 7 – 29.

PAULINY, Eugen: Vývin slovenskej deklinácie. Bratislava: Veda, vydavateľstvo SAV 1990. 266 s.

SABOL, Ján: Analogistický a anomalistický princíp pri jazykových kodifikáciách. In: Jazykovedný zápisník, 2007, roč. 22 – 24 – 2003/2005, s. 45 – 46. Dostupné z WWW: http://www.juls.savba.sk/sjs/zapisnikySJS/zap2003_2005.pdf. [cit. 2022-12-12].

SOKOLOVÁ, Miloslava: Kapitoly zo slovenskej morfológie. Prešov: SLOVACONTACT 1995. 180 s.

ŠTOLC, Jozef a kol.: Atlas slovenského jazyka I. Vokalizmus a konsonantizmus. Časť prvá. Mapy. Bratislava: Veda, vydavateľstvo SAV 1968. 314 s.

ŠTOLC, Jozef a kol.: Atlas slovenského jazyka II. Flexia. Časť prvá. Mapy. Bratislava: Veda, vydavateľstvo SAV 1981. 316 s.

ŠTOLC, Jozef: Slovenská dialektológia. Bratislava: Veda, vydavateľstvo SAV 1994. 173 s.

Univerzita Pavla Jozefa Šafárika
Filozofická fakulta
Katedra slovakistiky, slovanských filológií a komunikácie
Moyzesova 9, 040 01 Košice
jozef.bilsky@upjs.sk

VARIA
XXXII

Zborník príspevkov
z 32. kolokvia mladých jazykovedcov

Editorky:

Mgr. et Mgr. Soňa Rešovská, PhD.
Mgr. Stanislava Spáčilová, PhD.
Mgr. Miroslava Kysel'ová, PhD.

Sadzba:

Mgr. et Mgr. Soňa Rešovská, PhD.
prof. Mgr. Martin Ološtiak, PhD.

Počet strán: 161
Vydanie: prvé

Vydavateľ:

Prešovská univerzita v Prešove
Univerzitná knižnica Prešovskej univerzity, 2024

ISBN 978-80-555-3409-1
EAN 9788055534091